

Mellan välvilja och förakt: en etnografi av kategori- seringar i staden.

JAG FÖLJER EN grupp ungdomar som i habiliteringens regi tränar rullstolsteknik i staden.¹ De är ute tillsammans med fritidskonsulenter och sjukgymnaster för att lära sig att övervinna hinder i form av trottoarkanter, tunga dörrar och branta gatustråk. Träningen handlar också om att kunna hitta i staden eller köpa en fika på ett kafé. Ungdomarna ska lära sig att hantera rullstolen på ett tillförlitligt sätt och att lära sig att ta del av stadens utbud utan att föräldrar eller assistenter är med och hjälper till.² De flesta ungdomarna är i tidiga tonåren och för många av dem är det på träningstillfällena som man för första gången på egen hand får prova på att lösa biljett på bussen eller lära sig tekniker för att ta sig nerför trappor med rullstolen.

Träningens form är enkel, det handlar om att lämna habiliteringens släta gymnastikgolv där man tidigare tränade och ge sig ut i stadsmiljö. Ett vanligt upplägg på en träning kan vara att ungdomarna träffas ute på stan och tillsammans med tränarna kommer

överens om olika moment de ska utföra under de två timmar som träningen varar. Träningen kan sen avslutas med att de åker till en kiosk och köper glass. Vid nästa träningstillfälle lägger tränarna till nya moment. Under en termin genomförs cirka fem träffar och många av ungdomarna fortsätter flera terminer.

Under träningen uppstår många olika situationer där ungdomarna interagerar med stadens människor. Kontakt med andra ingår som en del i träningen och kan gå ut på att köpa glass i en kiosk eller ta kontakt med en okänd för att fråga om vägen. Det är kontakter som initieras av ungdomarna, men lika ofta är det omgivningen som på olika sätt närmar sig. Det kan handla om att de stannar upp på sin väg och betraktar ungdomarna när de övar. Ibland faller någon i omgivningen en kommentar, som när en man stannar upp och säger till dem: "Det är inte lätt." Kontakten är också mer direkt där omgivningen vänder sig till ungdomarna för att erbjuda sin hjälp. Det är en kontakt som ibland sker i tystnad när någon håller upp en dörr så att den unge rullstolsanvändaren lättare ska kunna ta sig in i affären eller på kaféet, men det kan också vara en direkt fråga om hon eller han vill ha hjälp att till exempel ta sig upp för en trottoarkant.

På detta sätt möter ungdomarna en välvilja från omgivningen, där för dem okända personer vill ge sitt stöd. I många fall blir både ungdomarna och tränarna tvungna att förhålla sig till denna välvilja då de inte vill ha hjälp utan fortsätta att träna för att på egen hand kunna ta sig över hindret. Välviljan är alltså inte oproblematiske. I de situationer som kommer att presenteras i denna artikel uppstår en social relation mellan ungdomarna och omgivningen, en relation som synliggör hierarkier mellan vilka människor som anses klara sig själva och vilka som uppfattas som avvikande och i behov av hjälp. Välviljan kan betraktas som ett uttryck för medlidande

från omgivningens sida. Cripoteoretikern Robert McRuer har lyft fram denna relation mellan välvilja och medlidande i sina studier (McRuer 2005 & 2006). I denna artikel tar jag min utgångspunkt i hans resonemang, men pekar samtidigt på hur resonemanget kan utvecklas med hjälp av etnografiska exempel.

Att studera välvilja

I *Svenska Akademiens Ordbok* förklaras ord som välvilja, vänlighet och omtanke med att man tänker sig för och tar hänsyn till sina medmänniskor genom sitt eget handlande. Välviljans handlande utgår inte främst från individens egna behov, utan syftar snarare till att sörja för någon annans behov (SAOB 1950). För personer som av olika anledningar står i beroende till andra människor för sin dagliga levnad är välviljan oundgänglig, men också problematisk då den föder ett beroende av den andre. Alla människor har perioder i sitt liv när ens egen existens hänger på andra människors välvilja. Detta föder, menar sociologen Wendy Lustbader, tankar om den utsatta position människan har i förhållande till andra människors medlidande (Lustbader 1993). Robert McRuer utgår från ordet medlidande när han söker tydliggöra vad begreppet "crip" kan innebära. Samtidigt som det är ett kränkande ord, frågar sig McRuer om det inte också är ett ord som ska väcka känslor: "Charles Dickens hela berättelse, *En julsaga*, kretsar kring det medlidande som väcks, först i läsaren, sedan i Ebenezer Scrooge, för det lytta och fattiga lilla barnet Tim som kommer att dö om inte läkarna griper in och räddar honom." Det finns ett förakt som lurar, för att använda McRuers ord, bakom medlidandet. Det är också "[e]tt förakt som funktionshinder inte sällan internaliserar till självförakt" (McRuer 2005:28). Genom att studera medlidandet, som en av många affekter, i människors relationer till andra människor blir det möjligt att etnografiskt beskriva

hur vi kategoriserar människor som hjälpbehövande eller inte.

När jag följt med ungdomarna i staden har det uppkommit många situationer där omgivningens välvilja att hjälpa till blir tydlig. En sådan är när en ung tjej, vi kan kalla henne Lisa,³ tränar på att ta sig upp på en trottoar men där hon till en början har problem att komma över kanten. En av tränarna, som själv använder rullstol, finns bredvid henne och ger henne goda råd när en kvinna som kommer gående frågar Lisa: ”Ska jag hjälpa”? Tränaren svarar i Lisas ställe: ”Vi tränar” och kvinnan fortsätter förbi dem.⁴ Det är en välvilja som bygger på sympati från kvinnans sida, där Lisa som icke gående kategoriseras som i behov av omgivningens hjälp. Utifrån tidigare forskning vill jag mena att denna välvilja synliggör kulturella föreställningar i ett samhälle vars invånare kategoriseras in i en form av social ranking, föreställningar som handlar om vilka grupper av människor som automatiskt anses behöva hjälp och vilka som inte anses behöva det (jfr Butler 2004; Deal 2003; Harper 1999; Sandell och Mulinari 2006). Det sker en dehumanisering av de människor som anses behöva mer hjälp och omsorg än vad som normalt ges människor (jfr Lane 1999). Välviljan är på detta sätt mångbottnad och tvetydig då den å ena sidan skapar praktiker där människor vill hjälpa, men samtidigt kan synliggöra dessa praktiker som maktskapande.

Vid sex tillfällen har jag följt med ungdomarna i deras träning, gjort korta anteckningar av vad som hänt och samtalat med dem och tränarna under träningen.⁵ Det är en etnografisk metod där jag som forskare har gått med och tagit del av vad som händer i träningen (jfr Högdahl 2003; Kusenbach 2003). Till stor del har det handlat om att i olika situationer försöka beskriva det som händer, men också att interagera med ungdomarna och tränarna för att få dem att förklarat för mig vad som händer eller varför en viss träning

genomförs. Det har också varit samtal som handlat om hur ungdomarna resonerar kring specifika händelser. Dessa samtal har gjort mig mer observant på vad som händer när de är i staden. Materialet är insamlat under år 2009 och 2010. Sammanlagt har sju ungdomar följts åt vid de olika tillfällena, en del bara en gång, andra vid upprepade tillfällen. De har alla varit runt 15 år och fyra tjejer och tre killar har ingått i studien.⁶ Anteckningarna har sedan legat till grund för en mer sammanhängande etnografi som jag skrivit ner direkt efter det att fältarbetet är avslutat. Det är en etnografi som beskriver vad jag varit med om genom att vara på samma plats som ungdomarna (jfr Frykman och Gilje 2003).

Den tysta välviljan

En sen eftermiddag i november möter jag den grupp ungdomar och tränare som har träffats regelbundet under hösten för att tillsammans öva på olika hinder i staden. De har samlats i ett café inne på ett köpcenter, där de diskuterar vilka träningsuppgifter de ska göra denna eftermiddag. En av killarna, 15-åriga Markus, berättar att han gärna vill träna på att åka stadsbuss. Markus använder en så kallad aktiv rullstol, vilket är en rullstol som har en praktisk och funktionell design för att användaren enkelt själv ska kunna manövrera den.⁷ Idag vill han lära sig hur man tar sig till busshållplatsen utanför köpcentret, letar upp rätt hållplats för att där ta bussen till en i förväg bestämd plats. Markus ger sig iväg med sin personliga assistent och en tränare för att tillsammans ta bussen till ett torg och därefter på egen hand rulla tillbaka till köpcentret.

När vi kommer ut från köpcentret har det börjat skymma och gatlyktorna är tända. Efter en del letande hittar Markus rätt hållplats där bussarna som går till det förutbestämda torget stannar. Ganska snart kommer en buss och med lite hjälp av sin assistent

kan han komma ombord. Bussen kör några hållplatser för att sen vara framme vid torget. Nu ska han ta sig från torget till köpcentret. Förutom att rulla denna sträcka ska han visa tränaren rätt väg, för att på så sätt också träna på att hitta i staden. Markus tar sig ner längs en gågata som leder fram till köpcentret och efter en stund stöter han på en affär som säljer TV- och dataspel. Han tittar i skyltfönstret och tränaren frågar honom: "Vill du in och kolla?" Det vill Markus och han åker mot dörren. Väl framme ser en yngre tjej att Markus vill in i affären och håller därför upp dörren för honom. Han säger nej till detta och står kvar vid dörren och väntar på att den ska stängas så att han kan träna på att ta sig in i affären på egen hand. Då kommer det en kille som själv ska in i affären och han går förbi Markus och öppnar den dörr som precis har stängts samtidigt som han håller upp den för att på så sätt visa att Markus nu kan åka in. Även till denna hjälp tackar Markus nej. Till skillnad från den yngre tjejen kommenterar killen Markus avböjande av hjälpen genom att han säger till Markus: "Jag ska ju själv in."⁸ Men Markus står på sig och dörren stängs på nytt och denna gång får han möjlighet att på egen hand träna på att ta sig in i spelaffären. Han åker runt i affären och letar efter spel till Playstation 3 och efter lite hjälp av tränaren hittar han hyllorna med dessa spel. Han och den personliga assistenten står kvar där en kort stund och pratar om de nya spelen som har kommit. Sen ska han ta sig ut igen och åka tillbaks till köpcentret. På nytt rullar han fram till dörren och även nu är det en kille som håller upp dörren för honom, men Markus säger till honom: "Jag fixar det själv." Han tar sig lätt ut genom dörren och åker sen tillbaka till köpcentret där dagens träning avslutas.

På den korta tid vi är vid affären blir Markus erbjuden hjälp med dörren vid tre tillfällen. Denna form av hjälp är inte ovanlig och även vid andra tillfällen där jag följer med i träningen blir ungdo-

mar erbjudna hjälp med dörrar. En del av förklaringen för denna välvilja kan sökas i den kategorisering som människor gör utifrån vem som behöver hjälp och vem som inte behöver det. Att vara ung och aktiv är till exempel en sådan kulturell kategori som kan sägas stå emot den som uppfattas vara passiv och rullstolsbunden. Istället för att ungdomarna som använder rullstol blir bemötta som självständiga och aktiva individer som förväntas klara sig på egen hand, betraktas de som i behov av hjälp. Men inte hela förklaringen kan sökas här, utan den välvilja som här kommer till uttryck kan också betraktas som något de tre personerna hade iscensatt oavsett om personen är gående eller sitter i rullstol. Handlingarnas självklarhet gör också situationen laddad, vilket märks vid det tillfället när Markus tackar nej till hjälpen men killen påpekar att han själv ska in.

Utifrån sociologen Erving Goffmans diskussion om den sociala relationens betydelse kan situationen förstås som sådan att Markus väljer att inte spela med i den roll som han förväntas inta, utan istället bryter han relationen genom att inte ta emot hjälpen. Det är i denna tvåpoliga relation där båda aktörernas medverkan är central för att välviljan ska framstå som något normalt och accepterat (Goffman 2004/1963). I sammanhanget är antropologen Marcel Mauss tankar om gåvans roll i samhället relevant. Gåvor och gengåvor skapar sociala relationer mellan människor. Det är inte bara så att gåvor erbjuds utan lika viktigt är plikten att ta emot en gåva. Mauss poängterar den potentiella konflikt som kan uppkomma när någon vägrar att ta emot en gåva och på så sätt avvisar den andres inbjudan till en social relation (Mauss 1997/1923). För att vi ska förstå och utveckla McRuers resonemang om hur självföraktet internaliseras hos individen, måste vi också förstå på vilka sätt den sociala plikt opererar som gör att välviljan fungerar och både givaren och tagaren accepterar att hjälp ges och tas emot (McRuer 2005).⁹ Åter-

går vi till materialet uppkom också många situationer under mitt deltagande i träningen där ungdomarna accepterade att någon höll upp dörrarna för dem och de kunde rulla in i affären eller kaféet. Det var oproblematiske situationer på så sätt att båda parter gjorde som de förväntades göra och på så sätt uppfyllde den sociala plikten av att ge och ta emot hjälp. Det är först när ungdomarna bryter mot de förväntade reaktionerna som hjälparna reagerar och vi kan förstå att toleransen mot personer som använder rullstol är relativt låg.

Därmed kan vi också förstå hur centralt det är att tyst acceptera att ta emot hjälp. Genom att inte tacka nej till hjälpen utan bara rulla in genom den öppna dörren bryter ungdomarna inte den roll och relation som de förväntas inta. Att som Markus tacka nej till hjälpen skapar, om inte en konflikt, så ett tydligt avvisande av den andra personens erbjudande om hjälp. Men när båda aktörerna spelar med i givandet och tagandet av välviljan förblir också föraktet dolt. Genom att inte ifrågasätta hjälpen kommer ungdomarna istället att undanhålla sin egen delaktighet i samhället och istället inta en förväntad roll där de framstår som avvikande och svaga. Mottagandet av välviljan blir ett sätt att inte ifrågasätta sin egen position gentemot människor de möter.

Utifrån rättviseteoretikern Iris Marion Young kan vi förstå att ungdomarna som använder rullstol möter inte bara en omgivning som betraktar dem i stereotypa bilder. Det är också en omgivning som gör anspråk på att deras känslor och behov är allmängiltiga, en omgivning som inte behöver förändras för att möta ungdomarnas behov (Young 2000). Allmängiltighetskravet kan till exempel ta formen av att behovet att visa omsorg om barn och ungdomar som använder rullstol står över barnens och ungdomarnas egna behov att klara sig på egen hand. Att hålla upp dörren kan vara en sådan självklar känsla som är svår att ifrågasätta. Samtidigt är det denna

självklara känsla som också skapar hinder för ungdomarna att ta plats i staden på sina egna villkor.

Välviljans janusansikte

En varm vårdag följer jag med Jenny och en av tränarna på en runda i staden där de bland annat ska använda sig av buss. Jenny använder sig av en så kallad elmoped, vilket är ett fordon som föraren enkelt kan ta sig på och av. Elmopeden används främst av ungdomar som kan gå kortare sträckor. Vid tillfället rullar hon fram till en hållplats där många människor redan står och väntar. Hållplatsen är smal och intryckt mellan en trafikerad väg och en cykelväg. Hon och tränaren har sedan tidigare kommit överens om vilken buss de ska ta och plötsligt kommer det in två bussar samtidigt. Den första bussen har fel nummer och från den plats vid busskuren där Jenny står kan hon inte se vilket nummer den sista bussen har. Hon och tränaren åker runt busskuren och alla de väntande människorna för att ta reda på numret på bussen, men det visar sig att det inte är denna buss heller. Kort därefter kommer deras buss men nu har de hamnat sist i kön. Det är tio personer som ska på bussen och det tar några minuter innan alla löst biljetter och det är Jennys tur att köra på bussen. Det är nu nästan fullsatt på bussen.

Tränaren är medveten om att Jenny sitter lågt i sin elmoped och inte alltid är synlig för bland annat busschaufförer, dessutom är bara en hälft av bussens tvådelade dörr öppen vilket gör det än svårare att se Jenny inifrån bussen. Tränaren manar på: ”Kör du fram så han ser att du ska med.” När det är Jennys tur rullar hon fram precis intill dörren men istället för att den andra delen av dörren öppnas så att Jenny kan köra på, så stängs den öppna dörren mitt framför näsan på henne. Jenny skriker ”hallå” och vinkar frenetiskt med armarna. Då lägger busschauffören märke till henne och öppnar båda dörrarna.

Eftersom bussens ingång inte ligger kant i kant med hållplatsens gatukant kan Jenny inte köra upp på bussen, utan istället fastnar hon med hjulen. Busschauffören lämnar sin plats och ska istället fälla ut den inbyggda ramp som finns nedsänkt i bussens golv och som i utfällt läge blir en platta som Jenny kan köra upp på. När han börjar dra i rampen visar det sig att den fastnat och inte vill lossna. Plötsligt dyker en ny buss upp vid hållplatsen. Folk som stått och väntat på denna tränger sig mellan Jenny och busskuren för att snabba sig till den nyanlända bussen. Busschauffören vänder sig då till Jenny och säger att: ”Du får ta nästa buss.” Jenny, som tidigare har varit framåt och ropat på busschauffören att han ska öppna dörren, tystnar. Men istället höjer tränaren rösten och säger till busschauffören att de ska med denna buss och de kommer inte att vänta på nästa. Tränaren börjar putta på elmopeden bakifrån och samtidigt mana på Jenny att köra framåt. Busschauffören hinner inte säga något utan tar istället tag i styret och hjälper till att få elmopeden på bussen. Det går bra och efter att Jenny betalt för sin resa kan hon köra och ställa sig på den plats på bussen som är anpassad för rullstolar och bussen kan köra vidare.

Dagens kollektivtrafik arbetar aktivt med att göra bussar, tåg och hållplatser tillgängliga för alla grupper i samhället. Busshållplatsen och bussen som i den här etnografen har beskrivits har anpassats utifrån ett sådant tillgänglighetsideal, så att det i teorin inte ska vara några problem att komma ombord med till exempel en elmoped. De platser som kollektivtrafiken ansvarar för ska på detta sätt inte vara otillgängliga utan snarare öppna möjligheter för den enskilde. Men som tidigare forskning har pekat på är de hinder som uppstår på en plats inte enbart rumsligt konstruerade, utan också socialt konstruerade (jfr Glesson 1999; Cresswell 1996; Dyck 2010; Kit-chin 1998). Att hamna utanför platsen och inte komma med bussen

handlar i Jennys fall inte enbart om ett rumsligt hinder, utan är ett exempel på hur ett problem kan omvandla välviljan till att hjälpa och där Jenny istället finner sig vara i en underordnad position som ”rullstolsbunden”. I exemplet finns inte längre den tvåpoliga relationen mellan två aktörer, utan snarare bryts relationen och bussen omvandlas till en plats som Jenny har svårt att utnyttja på egen hand (jfr Goffman 2004/1963).

Det medlidande som McRuer menar kommer från människor måste med andra ord också förstås i relation till den roll tingen spelar i miljön. Som etnologisk forskning har pekat på är tingen centrala för de sociala relationerna mellan människor (jfr Andersdotter 2001; Frykman 2006; Latour 1998). De ting som finns på bussen och den miljö som finns i anslutning till busshållplatsen är inte statiska, utan kan snarare betraktas som en form av icke-mänskliga aktörer som interagerar med de personer som på olika sätt använder sig av dessa. Så länge de fungerar uppstår inget motstånd och personer som till exempel använder rullstol kan dra nytta av både miljön och tingen för att, som i exemplet, åka kollektivtrafik. Genom att betrakta rampen på bussen som en sådan icke-mänsklig aktör blir det möjligt att förstå hur bussen som ska vara tillgänglig, plötsligt omvandlas och skapar ett hinder för den person som vill komma på med en rullstol. När tingen fallerar förändras också de sociala relationerna till både bussen och busschauffören.

När tekniken fallerar och välviljan att hjälpa Jenny inte finns där omvandlas platsen och kommer istället att bygga på ett ideal om den gående människan. Frånvaron av att kunna gå blir den position som situationen definieras utifrån, här i form av att köra de gående människorna till den plats som de betalat för (Oliver 1993). Välviljan, som återfinns både som ett tillgänglighetsideal hos kollektivtrafiken och hos busschauffören, omvandlas och istället möter

Jenny ett motstånd som utpekar henne som den avvikande, den som hindrar bussen att köra.

Den klibbiga välviljan

Robert McRuer ger oss en viktig poäng när han sammanför medlidandet och föraktet, men relationen mellan dessa två måste förtydligas (McRuer 2006). Medlidandet och föraktet skapar inte bara ett motstånd utan det pekar också ut individen som speciell och därmed i behov av hjälp. Young poängterar att utpekandet av det speciella och avvikande har en förmåga att klibba fast på individen. Hon skriver: ”Eftersom de uppfattas som speciella, avvikande varelser tillskrivs de en särskild natur, som fästs vid deras hud och kropp och därför är omöjlig att förändra eller förneka” (Young 2000: 79–80). Utifrån Youngs resonemang är det den dominerande kulturens föreställningar som vid första anblicken kan tyckas vara medgörliga, men som vid kontakten istället klibbar fast på den välvilligt bemötta personens kropp och gör det svårt för henne att handla så som hon själv vill (Young 2000).¹⁰ Om vi går tillbaka till dörröppningssituationen kan hjälpen att hålla upp dörren vid första anblicken uppfattas som oproblematiske och något som individen kan utnyttja för att snabbare ta sig in i lokalen. Men så fort denna välvilja mottas av personen omvandlas den och visar istället på det maktförhållande som uppstår mellan den som håller upp dörren och den som åker igenom med sin rullstol. Det klibbiga blir en erfarenhet som har många likheter med det som W.E.B. Du Bois kallat ”det dubbla medvetandet”, vilket kan beskrivas som att personen lär sig att se och mäta sig själv utifrån de ”normalas” måttstock i olika situationer (Du Bois 2005/1903).

Young formulerar denna klibbiga förmåga på följande sätt: ”Så fort hon vill se sig själv och bli sedd av andra som en människa vilken som helst, kapabel och handlingskraftig, fylld av hopp och

möjligheter, möts hon av svaret, från andra eller inifrån sig själv, att hon är annorlunda, oförmögen, underlägsen” (Young 2000:80). Om vi går tillbaka till Markus val att tacka nej till de personer som höll upp dörren för honom, kan vi se det som att han ville testa sin egen handlingskraft. En handlingskraft som handlar om att själv öppna dörren och rulla in i affären, hitta fram till spelen och sen ta sig ut på gatan igen. Men den respons han fick när han inte mottog välviljan är också en reaktion som synliggör det förakt som pekar ut honom som oförmögen att på egen hand röra sig i staden. Välviljan klibbar på detta sätt fast på individens kropp och tillskriver individen en särskild natur som är svår att förändra. Robert McRuer menar på liknande sätt att föraktet internaliseras till ett självförakt hos individen (McRuer 2005).

För många av ungdomarna som använder rullstol blir upplevelsen av denna klibbiga välvilja en kroppslig erfarenhet som i hög grad konstituerar hur de relaterar till staden och till stadens olika utbud. Young talar om ett ”Jag kan inte”-förhållande till kroppen som skapar en återhållen intentionalitet (Young 2000:266). Återgår vi till exemplet när Jenny fick till svar av busschauffören att hon skulle ta nästa buss, kan vi också se att personer i omgivningen bemöter ungdomarna som använder rullstol utifrån vad de tror är deras kroppsliga rörelseförmågor. När Jenny tystnar och inte försöker ta sig upp på bussen, ser busschauffören inte hennes kroppsliga möjligheter utan snarare hennes kroppsliga ”Jag kan inte”.

Det är i den återhållna intentionaliteten som det blir möjligt att vända blicken från ”funktionsnedsättningen” eller ”funktionshindret” och istället fokusera och ifrågasätta detta ”Jag kan inte”. Detta är inte en kroppslig egenskap, utan en kategorisering som poängterar för ungdomarna vad de inte ska vara eller kunna.

Avslutning

Välviljan är på inga sätt oproblematiserad. Genom välviljan till en annan människa synliggörs kulturella föreställningar om hur den sociala relationen mellan två aktörer bör vara. När aktörerna inte känner varandra sedan tidigare blir de kulturella föreställningarna centrala då de hjälper individen att känna tillit till sitt handlande.¹¹ Samtidigt är det en tillit som bygger på att personen kategoriserar in stadens invånare i dem som klarar sig själva och de som behöver hjälp. Det är i denna tillit till det egna handlandet vi finner medlidandets dolda förakt. Föraktet mot det som uppfattas avvika är inte något medvetet artikulering, snarare återfinns föraktet i den kategoriserande erfarenhet som rättfärdigar handlandet.

Människors välvilja och medlidande återfinns också, om vi utgår från Robert McRuers resonemang, som ett internaliserat självförakt hos den enskilda individen (McRuer 2005). I den sociala relationen till okända människor blir det enklare att spela med i den välvilja som erbjuds och till exempel åka in genom dörren när den hålls upp av en okänd eller välja bort bussen när det inte går att komma på den för att rampen inte fungerar. Det är en internalisering som utgår från samma kulturella föreställningar som föder välviljans handlingar, men det är föreställningar som för den enskilda individen begränsar möjligheterna till handlande. Det blir ett "Jag kan inte" i mötet med staden där individen anpassar sig till den roll hon förväntas spela.

KRISTOFER HANSSON är fil. dr i etnologi vid Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. Han disputerade 2007 på en avhandling om ungdomars vardagsliv med astma. Han har skrivit om vardagsetikens betydelse i habilitering och hur ungdomar som använder rullstol tar plats i staden. För närvarande arbetar han på ett forskningsprojekt om psykiska kriser.

REFERENSER

- Andersdotter, Gunnel. "Soffa på jobbet?" *Kulturella perspektiv: Svensk Etnologisk Tidskrift* nr 3/2001:20–26.
- Bacharach, Michael, Gerardo Guerra & Daniel John Zizzo. "The self-fulfilling property of trust: an experimental study", *Theory and Decision* nr 4/2007:349–388.
- Buchanan, Kathryn E. & Anat Bardi 2010. "Acts of kindness and acts of novelty affect life satisfaction", i *The Journal of Social Psychology* nr 3/2010:235–237.
- Butler, Judith. *Precarious life: the powers of mourning and violence*, Brooklyn & London 2004.
- Cresswell, Tim. *In place/out of place: geography, ideology and transgression*, Minneapolis 1996.
- Deal, Mark. "Disabled people's attitudes toward other impairment groups: a hierarchy of impairments", *Disability & Society* nr 7/2003:897–910.
- Du Bois, W.E.B. *The souls of black folk*, New York 2005/1903.
- Dyck, Isabel. "Geographies of disability: reflections on new body knowledges", i Vera Chouinard, Edward Hall & Robert Wilton (red), *Towards enabling geographies: "disabled" bodies and minds in society and space*. London 2010.
- Frykman, Jonas. "Ting som redskap", *RIG: Kulturhistorisk Tidskrift* nr 2/2006:65–77.
- Frykman, Jonas & Nils Gilje. "Being there: an introduction", i Jonas Frykman & Nils Gilje (red), *Being there: New perspectives on phenomenology and the analysis of culture*, Lund 2003.
- Glesson, Brendan J. *Geographies of disability*, London 1999.
- Goffman, Erving. *Stigma: den avvikandes roll och identitet*, Stockholm 2004/1963.
- Hansson, Kristofer. "Upplevaren och tillhörigheten", *RIG: Kulturhistorisk Tidskrift* nr 4/2009:223–224.
- . *Med rullstolen mot nya världar: en kulturanalytisk studie av habiliteringsträning i stadsmiljö med ungdomar som använder rullstol*, Lund 2010, <http://www.skane.se/Public/HAB/Forskningsplattform/Publikationer/Med-rullstolen-mot-nya->

- varldar-2010.pdf (senast besökt 15 augusti 2011).
- . ”Delaktighet med förhinder: vardagsetiska perspektiv i habilitering”, *Socialmedicinsk Tidskrift* nr 3/2011:217–223.
- Harper, Dennis C. ”Social psychology of difference: stigma, spread, and stereotypes in childhood”, *Rehabilitation Psychology* nr 2/1999:131–144.
- Högdahl, Elisabeth. *Göra gata: om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*, Stockholm 2003.
- Kitchin, Rob. ”’Out of place’, ’Knowing one’s place’: space, power and the exclusion of disabled people”, *Disability & Society* nr 3/1998:343–356.
- Krantz, Oskar, Kristian Bolin & Dennis Persson. ”Stigma-handling strategies in everyday life among women aged 20 to 30 with transversal upper limb reduction deficiency”, *Scandinavian Journal of Disability Research* nr 4/2008:209–226.
- Kusenbach, Margarethe. ”Street phenomenology: the go-along as ethnographic research tool”, *Ethnography* nr 3/2003:455–485.
- Lane, Harlan L. *The mask of benevolence: disabling the deaf community*, San Diego 1999.
- Latour, Bruno. *Artefaktens återkomst: ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*, Stockholm 1998.
- Levine, Robert V., Stephen Reysen & Ellen Ganz. ”The kindness of strangers revisited: a comparison of 24 US cities”, *Social Indicators Research* nr 3/2008:461–481.
- Lundberg, Bertil. *Erfarenheter av stigmatisering och diskriminering bland personer med psykisk sjukdom*, Lund 2010.
- Lustbader, Wendy. *Counting on kindness: the dilemmas of dependency*, New York 1999.
- McRuer, Robert. ”Miffoteori”, *Arena* nr 6/2005:28–30.
- . *Crip theory: Cultural signs of queerness and disability*, New York 2006.
- Mauss, Marcel. *Gåvan*, Lund 1997/1923.
- Oliver, Mike. ”What’s so wonderful about walking?” Inaugural professorial lecture, University of Greenwich, 9 februari 1993, <http://www.leeds.ac.uk/>

- disability-studies/archiveuk/Oliver/PROFLEC.pdf (senast besökt 15 augusti 2011).
- Sampson, Edward E. "Unconditional kindness to strangers: human sociality and the foundation for an ethical psychology", *Theory & Psychology* nr 2/2003:147–175.
- Sandell, Kerstin & Diana Mulinari. "Feministiska reflektioner över kön som kategori", i Kerstin Sandell & Diana Mulinari (red) *Feministiska interventioner: berättelser om och från en annan värld*, Stockholm 2006.
- SAOB. "Omtanke", Spalt: O894, Lund 1950.
- Sartre, Jean-Paul. *Being and nothingness: an essay on phenomenological ontology*, London 2005/1943.
- Young, Iris Marion. *Att kasta tjejkast: Texter om feminism och rättvisa*, Stockholm 2000.

NOTES

1. Projektet är finansierat av *Forskningsplattformen, Handikappvetenskap med inriktning habilitering*, Region Skåne, Lunds universitet, Malmö högskola och Harec.
2. År 2005 påbörjade träningen som ett pilotprojekt vid Region Skånes Barn- och ungdomshabiliteringsenheter i Helsingborg och Ängelholm och från år 2008 omfattar projektet samtliga enheter inom Barn- och ungdomshabilitering i Region Skåne. Det finns två uttalade mål med habiliteringsräningen, dels att öka ungdomarnas kunskap om allmänna kommunikationer, dels att integrera ungdomarna i stadsmiljö. Det första målet handlar om att ungdomarna ska lära sig att använda buss och tåg på ett sådant sätt att de inte är utelämnade till färdtjänst, utan även kan använda sig av andra kommunikationsmedel. Det andra målet är att integrera ungdomarna i stadsmiljö. Här handlar det om att bygga upp ungdomarnas självförtroende så att de kan och vågar röra sig i olika stadsmiljöer mer självständigt än tidigare. All träning utgår från den enskilda individens egna förutsättningar och önskningar.

3. Alla namn i artikeln är fingerade.
4. Exemplet finns beskrivet i en tidigare artikel (Hansson 2011).
5. Studien har prövats vid Regionala Etikprövningsnämnden vid Lunds universitet och ansökan finns diarieförd under nummer 2009/557.
6. Materialet är sammanfattat i Hansson 2010.
7. Exemplet finns beskrivet i en tidigare rapport (Hansson 2010).
8. Detta är ett exempel på observationens begränsningar där själva handlingen och samtalet är möjligt att observera, men där det inte är möjligt att empiriskt belägga till exempel killens känslor av att hans hjälp inte mottogs. För det senare skulle vi behöva intervjua killen.
9. Inom forskningen om stigma har internaliseringen problematiserats och hur individer övar upp olika färdigheter för att inför omgivningen dölja det som komprometterar individen (jfr Goffman 2004/1963; Krantz m.fl. 2008; Lundberg 2010).
10. Resonemanget om klibbighet som metafor utvecklas av bland andra Jean-Paul Sartre som använder denna metafor för att förstå hur en individ som försöker förverkliga sig genom att äga ett objekt misslyckas och istället finner sig vara ägd. Med honung som exempel beskriver han hur vi först tror att det går att äga och kontrollera honungen, eftersom den vid första anblicken tycks foglig, men när vi får honung i handen märker vi att dess kvalitet istället är klibbig. Honungen suger sig fast och äganderelationen omvandlas och komprometterar oss (Sartre 2005/1943; se också Hansson 2009). På ett liknande sätt kan välvilja erfaras som något positivt, men vid en närmare kontakt omvandlas den till förakt.
11. Forskning har studerat hur människor skapar tillit till tidigare inte kända människor genom välvilja, vänlighet och omtanke (jfr Bacharach m.fl. 2007; Levine m.fl. 2008; Sampson 2003). Forskningen om tillit är bland annat inriktad på hur omsorgen om andra skapar välbefinnande i vardagen (jfr Buchanan och Bardi 2010).

ABSTRACT

The article examines the benevolence that young people who use wheelchairs encounter from unknown people. Benevolence is considered as a form of compassion that hides contempt for what is perceived as deviant from the norm. By using Sartre's idea of the stickiness of matter and Young's concept of ascribed identities, benevolence is also being studied as something that turns into internalised self-loathing among the young wheelchair users. Through the two different perspectives, the cultural bases of benevolence are analysed as power relations between people.